HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

THE IMAGE OF A BIRD IN THE WORK OF USMON AZIM: MYTHOPOETIC ANALYSIS OF THE GOOSE STORY

Chinikulov Otabek Saydazimovich,
Researcher at the Samarkand State Institute of Foreign Languages,
otabekchin@gmail.com, tel.: +998913164404
https://doi.org/10.5281/zenodo.20934329

USMON AZIM IJODIDA QUSH OBRAZI: G‘OZ HIKOYASI MIFOPOETIK TAHLILI

Chinikulov Otabek Saydazimovich,
Samarqand davlat chet tillar instituti tadqiqotchisi,
otabekchin@gmail.com, tel.: +998913164404

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX-XXI asr o‘zbek adabiyotida mifopoetik tafakkur va ramziy obrazlar Usmon Azimning “G‘oz” hikoyasi misolida tahlil qilinadi. G‘oz obrazi folklor va mifologik an’analar doirasida o‘rganilib, uning elchi, najot, vatan sog‘inchi va fidoyilik kabi semantik jihatlari ochib beriladi. Shuningdek, Alpomish va g‘oz obrazlari munosabati, kampir obrazi, metamorfoza motivi hamda ona arxetipi yoritiladi. Qush obrazi jahon mifologiyasidagi Simurg‘, Humo, Feniks va Qaqnus timsollari bilan qiyoslanadi. Natijalar hikoyaning zamonaviy o‘zbek nasridagi mifopoetik yo‘nalishdagi muhim asar ekanini ko‘rsatadi.
Kalit so‘zlar: Usmon Azim, G‘oz hikoyasi, mifopoetika, ramz, qush obrazi, Alpomish, folklor, metamorfoza, ona arxetipi, Simurg‘, Humo, Feniks, Qaqnus, qurbonlik, vatan timsoli.

Аннотация: В данной статье анализируется мифопоэтическое мышление и система символических образов в узбекской литературе XX-XXI веков на примере рассказа Усмана Азима «Гусь». Образ гуся рассматривается в контексте фольклорных и мифологических традиций, раскрываются его многослойные семантические функции как вестника, символа спасения, тоски по родине и жертвенности. Также освещаются отношения между образами Алпомыша и гуся, образ старухи, мотив метаморфозы и архетип матери. Образ птицы сопоставляется с мифологическими символами мировой культуры — Симургом, Хумой, Фениксом и Каќнусом. Результаты исследования показывают, что рассказ является важным примером мифопоэтического направления в современной узбекской прозе.
Ключевые слова: Усмон Азим, рассказ «Гусь», мифопоэтика, символ, образ птицы, Алпамыш, фольклор, метаморфоза, архетип матери, Симург, Хумо, Феникс, Кагнус, жертвенность, символ родины.

Abstract: This article analyzes mythopoetic thinking and the system of symbolic imagery in 20th-21st century Uzbek literature through Usman Azim’s short story “The Goose.” The image of the goose is examined within the context of folkloric and mythological traditions, revealing its multilayered semantic functions as a messenger, a symbol of salvation, homesickness, and sacrifice. The relationships between the characters of Alpomish and the goose, the figure of the old woman, the motif of metamorphosis, and the mother archetype are also explored. The bird image is compared with mythological symbols of world literature such as Simurgh, Huma, Phoenix, and Qaqnus. The findings show that the story is an important example of the mythopoetic trend in modern Uzbek prose.
Keywords: Usmon Azim, “The Goose” story, mythopoetics, symbol, bird image, Alpomish, folklore, metamorphosis, mother archetype, Simurgh, Huma, Phoenix, Qaqnus, sacrifice, symbol of homeland.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Kirish: XX-XXI asrlar o‘zbek adabiyoti milliy badiiy tafakkurning yangi bosqichini namoyon etadi. Bu davr adiblari xalq og‘zaki ijodi, mifologik tasavvurlar va tarixiy xotira qatlamlariga murojaat etgan holda, zamonaviy insonning ma’naviy olamini tasvirlashga intilishadi. Natijada folklor va mifologik motivlarning yangicha talqinlari yuzaga keldi. Ana shunday ijodkorlardan biri Usmon Azim bo‘lib, uning nasriy va dramatik asarlarida milliy xotira, tarixiy tafakkur, mifopoetik ramzlar hamda inson ruhiyatining murakkab qatlamlari o‘ziga xos badiiy shaklda aks etadi.

Adabiyotshunoslikda mifologik obrazlarning zamonaviy adabiyotdagi transformatsiyasi muhim ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Chunki har bir davr qadimgi timsollarni qayta talqin qiladi va ularga yangi mazmun yuklaydi. Xususan, qush obrazi insoniyat madaniyatining eng qadimiy arxetiplaridan biri sifatida turli xalqlar mifologiyasi, diniy qarashlari va badiiy tafakkurida muhim o‘rin tutadi.

Qushlarning osmon bilan bog‘liqligi ularni ilohiy dunyo va insoniy olam o‘rtasidagi vositachi sifatida talqin qilishga sabab bo‘lgan. Shu bois ko‘plab mifologik tizimlarda qushlar ilohiy xabar eltuvchi, inson ruhining ramzi, baxt va najot timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Turkiy xalqlar mifologiyasida Humo, Simurg‘, burgut, lochin, qaldirg‘och va turna obrazlari ana shunday semantik yukni o‘zida mujassam etgan.

Usmon Azimning G‘oz hikoyasi ham aynan qush obrazi markazga qo‘yilgan asarlardan biridir. Hikoya syujeti o‘z ildizlari bilan Alpomish dostoni voqealariga bog‘lanadi. Ma’lumki, dostonda Alpomish chohga tashlanganidan so‘ng yarador g‘ozni davolab, uning qanotiga xat bog‘lab yuboradi. G‘oz esa ushbu xatni Boysun-Qo‘ng‘irotga yetkazadi. Usmon Azim ana shu epizod asosida mustaqil badiiy konsepsiya yaratadi.

Yozuvchi folklor syujetini oddiy qayta hikoya qilish bilan cheklanmaydi. Aksincha, u eposda ikkinchi planda qolgan qahramonlar taqdiriga murojaat qilib, yangi falsafiy qatlamlarni yuzaga chiqaradi. Natijada g‘oz obrazi nafaqat syujetning harakatlantiruvchi kuchi, balki asarning asosiy falsafiy markaziga aylanadi.

Hikoyada g‘oz obrazi orqali insoniy fidoyilik, ona mehri, vijdon, xalq taqdiri, ma’naviy poklanish va umid uyg‘otishi kabi umuminsoniy qadriyatlar yoritiladi. Ayniqsa, onaning g‘ozga aylanishi bilan bog‘liq epizod qadimgi mifologik tafakkur va zamonaviy badiiy qarashlarning sintezini namoyon etadi. Ushbu transformatsiya motivi arxaik mifologiyadagi inson va tabiatning ajralmas birligi haqidagi tasavvurlarni eslatadi hamda personajning ruhiy-axloqiy mohiyatini ramziy shaklda ochib beradi. G‘oz bu yerda oddiy qush emas, balki ona mehrining, qurbonlik va himoya g‘oyasining badiiy timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Usmon Azim mifopoetik tafakkur unsurlaridan foydalanib, milliy folklor an’analari bilan zamonaviy insonning ma’naviy iztiroblarini uyg‘unlashtiradi. Natijada g‘oz obrazi individual qahramon taqdiridan yuksalib, xalqning tarixiy xotirasi, milliy o‘zlik va ma’naviy bardavomlikni ifodalovchi ko‘p qatlamli ramz darajasiga ko‘tariladi. Shu jihatdan asardagi qush obrazi mifologik arxetipning zamonaviy adabiy tafakkurdagi badiiy transformatsiyasini aks ettiradi.

Mazkur jihatlar G‘oz hikoyasini nafaqat zamonaviy o‘zbek nasrining muhim namunalaridan biri, balki mifopoetik tafakkurning badiiy ifodasini o‘rganish uchun muhim manbaga aylantiradi.

O‘zbek adabiyotshunosligida qush obrazlari, mifologik timsollar va folklor an’analarining badiiy adabiyotdagi talqini turli olimlar tomonidan o‘rganilgan. Xususan, T.Mirzayev, M.Jo‘rayev, A.Musaqulov, B.Sarimsoqov, N.Rahmonov, D.Quronov va boshqa tadqiqotchilar folklor poetikasi hamda mifologik tafakkur masalalariga alohida e’tibor qaratishgan[1].

M.Jo‘rayevning tadqiqotida turkiy xalqlar mifologiyasidagi qush obrazlarining genezisi va semantik vazifalari olamlar o‘rtasidagi vositachi, ilohiy xabarchi, homiy va ajdodlar ruhi bilan bog‘liq

[1] Mirzayev T., Musaqulov A. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: Sharq, 2003. – B. 15-26.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

mifologik timsol sifatida talqin qilingan[2]. N.Rahmonov esa turkiy mifologiyada Simurg‘, Humo va boshqa qush timsollarining shakllanish jarayonlarini ularning genezisi, semantik qatlamlari va madaniy-funksional xususiyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilgan[3].

Usmon Azim ijodiga bag‘ishlangan ilmiy ishlarda adibning tarixiy tafakkuri, dramaturgiyasi va poetik uslubi tadqiq etilgan bo‘lsa-da, G‘oz hikoyasidagi afsonaviy qush obrazi, ona arxetipi va metamorfoza motivi maxsus tadqiqot obyekti sifatida yetarlicha o‘rganilmagan.

Shu jihatdan mazkur maqola mavjud ilmiy qarashlarni to‘ldirishga, shuningdek, Usmon Azimning “G‘oz” hikoyasida folklor, mifologiya va zamonaviy badiiy tafakkur o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni ochib berishga xizmat qiladi.

Tadqiqotning maqsadi Usmon Azimning G‘oz hikoyasida g‘oz obrazining poetik-funksional xususiyatlarini aniqlash va uning folklor-mifologik ildizlarini ochib berishdan iborat.

Ushbu maqsadni amalga oshirish uchun g‘oz obrazining folkloriy asoslarini aniqlash, hikoyadagi afsonaviy qush motivining semantik qatlamlarini ochish, Alpomish va g‘oz obrazlari o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish, kampir obrazining ona arxetipi bilan bog‘liqligini asoslash, metamorfoza motivining badiiy funksiyasini yoritish, hikoyadagi fidoyilik va qurbonlik poetikasini tadqiq etish, g‘oz obrazini jahon adabiyotidagi qush timsollari bilan qiyoslash kabi vazifalar belgilandi.

Asosiy qism: Har qanday badiiy timsolning estetik qudrati uning madaniy xotira bilan bog‘liqligi darajasi orqali belgilanadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, G‘oz hikoyasidagi markaziy obrazning ildizlari xalq og‘zaki ijodi va qadimgi mifologik tasavvurlarga borib taqaladi.

Turkiy xalqlar mifologiyasida qushlar alohida maqomga ega bo‘lgan. Ular osmon va yer o‘rtasidagi vositachi sifatida tasavvur etilganligi sababli ilohiy dunyo bilan bog‘langan mavjudotlar hisoblangan. Ko‘plab afsona va rivoyatlarda qushlar inson taqdiriga ta’sir etuvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi.

Qadimgi turkiy qarashlarga ko‘ra, inson ruhi ayrim hollarda qush shaklida tasvirlangan. Shuning uchun ham qush obrazi ozodlik, ruhiy yuksalish va boqiylik ramziga aylangan. Bu holat Simurg‘, Humo, burgut va turna obrazlarida yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Alpomish dostonidagi g‘oz ham ana shu mifologik an’ananing mahsulidir. Doston syujetida u oddiy qush emas, balki qahramondan xabar keltiruvchi muhim vosita vazifasini bajaradi. Alpomishning qanotga bog‘lagan maktubi g‘oz yordamida manzilga yetib boradi va voqealar rivojini o‘zgartiradi.

Usmon Azim hikoyasida ushbu motiv yangi mazmun bilan boyitiladi. G‘oz endilikda nafaqat elchi, balki xalq taqdiri bilan bog‘langan muqaddas timsol sifatida talqin qilinadi. Hikoya qahramonlarining taqdiri, ularning ma’naviy tanlovlari va fidoyiliklari aynan g‘oz obrazi bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanadi.

Shunday qilib, g‘oz obrazi hikoyada folkloriy va mifologik qatlamlarni birlashtiruvchi markaziy poetik unsur sifatida namoyon bo‘ladi.

Usmon Azimning G‘oz hikoyasini poetik jihatdan tahlil qilish jarayonida Alpomish va g‘oz obrazlari o‘rtasidagi semantik munosabatlar alohida e’tiborni talab qiladi. Asarda ushbu ikki obraz bir-biridan mustaqil ravishda emas, balki yagona badiiy tizim tarkibida faoliyat ko‘rsatadi. Ular birgalikda hikoyaning falsafiy mazmunini shakllantiruvchi asosiy poetik markaz vazifasini bajaradi.

Adabiyotshunoslikda bunday munosabat parallel obrazlar tizimi sifatida izohlanadi. Parallel obrazlar voqelikning turli jihatlarini aks ettirgan holda bir-birini to‘ldiradi va umumiy g‘oyaning ochilishiga xizmat qiladi. Hikoyada Alpomish va g‘oz aynan shunday vazifani bajaradi.

---

[2] Jo‘rayev M. O‘zbek mifologiyasi va folklori. – Toshkent: Fan, 2019. – B. 87-104.
[3] Rahmonov N. Turkiy mifologiya asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2017. – B. 54–73.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Alpomish qahramonlik, jasorat va jismoniy kuch timsoli sifatida namoyon bo‘lsa, g‘oz ruhiy qudrat, umid va erkinlik ramziga aylanadi. Qahramon choh tubida qolgan bo‘lsa-da, uning umidlari g‘oz qanotlarida osmonga ko‘tariladi. Shu ma’noda g‘oz Alpomish ruhiyatining ramziy davomchisi, uning orzu-umidlariga qanot bag‘ishlash vazifasini bajaradi.

Asardagi makonlar tizimi ham ushbu qarama-qarshilikni kuchaytiradi. Choh – yopiq makon, cheklanish va sinov joyidir. Osmon esa ochiqlik, ozodlik va najot timsolidir. Alpomish chohda qoladi, g‘oz esa osmon sari parvoz qiladi. Natijada yozuvchi inson hayotidagi moddiy va ma’naviy qatlamlarning o‘zaro munosabatini badiiy shaklda ifodalaydi.

Mazkur holat K.G.Yung tomonidan ilgari surilgan kollektiv ongosti va arxetiplar nazariyasi bilan hamohangdir. Olimning ta’kidlashicha, parvoz motivi insoniyat ongida ozodlik va ruhiy yuksalish arxetipi bilan bog‘langan[4]. Hikoyadagi g‘oz obrazi ham aynan shu arxetipning milliy badiiy talqini sifatida namoyon bo‘ladi.

Alpomish va g‘oz o‘rtasidagi semantik yaqinlik yana bir jihatda ko‘rinadi. Har ikkalasi ham sinovdan o‘tadi. Alpomish choh azobini boshdan kechirsa, g‘oz yarador holda hayot uchun kurashadi. Shu sababli ularning taqdiri o‘zaro bog‘langan holda tasvirlanadi.

Demak, g‘oz hikoyada oddiy qush emas, balki Alpomishning ma’naviy hamrohi va qahramon ruhiyatining ramziy ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Badiiy adabiyotda ramziy obrazlarning eng muhim vazifalaridan biri qahramonning ichki kechinmalarini ifodalashdan iboratdir. Usmon Azim hikoyasida ham g‘oz obrazi psixologik funksiyani bajaruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Asarda qahramonlarning ruhiy holati ko‘pincha bevosita tasvirlanmaydi. Muallif psixologik tahlilning an’anaviy shakllaridan ko‘ra ramziy ifoda usuliga murojaat qiladi. Natijada o‘quvchi qahramonlarning kechinmalarini ularning monologlari orqali emas, balki ramzlar vositasida his qiladi.

Psixologik nuqtayi nazardan qaraganda, g‘oz bir necha umidni saqlovchi kuch, ruhiy tayanch, yolg‘izlikni yenguvchi vosita, najot haqidagi ishonch timsoli kabi funksiyalarni bajaradi.

Mergan obrazi bilan bog‘liq epizodlarda ham g‘ozning psixologik ahamiyati yaqqol seziladi. Mergan jismoniy jarohat tufayli emas, balki vijdon azobi sababli iztirob chekadi. U g‘ozni otolmay o‘zini nomus oldida ojiz his qilgani sababli ruhiy halokatga yuz tutadi. Bunday holat ichki konflikt sifatida talqin qilinadi. Qahramonning ichki dunyosidagi qarama-qarshilik uning jismoniy holatiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Shu tariqa g‘oz obrazi qahramon ruhiyatidagi murakkab jarayonlarning tashqi ifodasiga aylanadi.

Yozuvchi shu orqali inson ruhiyatida umid va ishonchning naqadar muhim ekanligini ko‘rsatadi. Agar g‘oz najot timsoli bo‘lsa, uning yo‘qolishi umidning so‘nishi bilan tenglashadi.

Hikoyadagi eng ta’sirchan obrazlardan biri kampir obrazidir. U dastlab oddiy ona sifatida namoyon bo‘lsa-da, voqealar rivoji davomida ramziy-ma’naviy mazmun kasb etadi.

Kampir obrazi o‘zbek xalq og‘zaki ijodida keng tarqalgan muqaddas ona timsolining davomidir. Folklor asarlarida ona ko‘pincha mehr, himoya, sabr-toqat va fidoyilik timsoli sifatida talqin etiladi[5].

K.G.Yung tomonidan ishlab chiqilgan arxetiplar nazariyasida buyuk ona arxetipi insoniyatning kollektiv ongostida mavjud bo‘lgan universal timsollardan biri sifatida izohlanadi[6]. Ushbu arxetip himoya qiladi, hayot beradi, qurbonlik qiladi, ma’naviy najot manbai bo‘ladi.

Hikoyadagi kampir aynan shu xususiyatlarni o‘zida mujassamlashtiradi. Uning harakatlarida shaxsiy manfaat emas, balki boshqalarning taqdiri ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, xalq taqdiri va farzandi baxti yo‘lida o‘zidan kechishga tayyorligi obrazning ma’naviy ulug‘vorligini ta’minlaydi.

---

[4] Юнг К.Г. *Архетип и символ*. – М.: Ренессанс, 1991. – С. 142-148.
[5] Mirzayev T. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: Sharq, 2003. – B. 118-126.
[6] Юнг К.Г. *Архетип и символ*. – М.: Ренессанс, 1991. – С. 210-224.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Shu bois kampir obrazi individual qahramon darajasidan yuksalib, ona mehrining, fidoyilikning va ezgulik yo‘lida qurbonlik qilish g‘oyasining umumlashgan badiiy timsoliga aylanadi. Uning g‘oz qiyofasiga kirishi esa jismoniy o‘zgarishdan ko‘ra ko‘proq ma’naviy yuksalish va ruhiy komillik ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur holat asarda ona arxetipining mifopoetik talqinini kuchaytirib, obrazning semantik qatlamlarini yanada chuqurlashtiradi.

Kampirning qahramonlik darajasi jismoniy kuch bilan emas, ma’naviy jasorat bilan belgilanadi. Shu jihatdan u Alpomish bilan ma’lum semantik umumiylik hosil qiladi. Agar Alpomish tashqi dushmanlarni yenguvchi qahramon bo‘lsa, kampir ichki qo‘rquv va insoniy ojizliklarni yenguvchi qahramondir. Shunday qilib, kampir obrazi hikoyaning ma’naviy markazi vazifasini bajaradi.

G‘oz hikoyasining mifopoetik qatlamini tashkil etuvchi eng muhim unsurlardan biri metamorfoza motividir.

Metamorfoza – inson yoki boshqa mavjudotning yangi shaklga aylanishi haqidagi mifologik tasavvurlarga asoslangan hodisadir. Bu motiv qadimgi yunon, turk, hind va boshqa xalqlar mifologiyasida keng uchraydi[7].

Mifologik tafakkurda evrilish odatda ilohiy mukofot, jazolanish, qutqarilish, qurbonlik, ma’naviy poklanish kabi ma’nolarni anglatadi.

Usmon Azim hikoyasida kampirning g‘ozga aylanishi aynan qurbonlik va ma’naviy poklanish ma’nolarini ifodalaydi. Bu yerda muallif qadimgi mifologik sxemadan foydalanadi, biroq unga yangi mazmun yuklaydi. Kampirning g‘ozga aylanishi sehrli mo‘jiza sifatida emas, balki insoniy mehr va fidoyilikning eng oliy cho‘qqisi sifatida talqin qilinadi.

Metamorfoza jarayoni natijasida kampir va g‘oz obrazlari birlashib ketadi. Endilikda g‘oz ona mehrining, fidoyilikning, ma’naviy poklikning, insoniy qurbonlik kabi ma’nolar ramziga aylanadi. Bu esa hikoyaning ramziy qatlamini yanada chuqurlashtiradi.

Metamorfoza motivi orqali yozuvchi insonning biologik mavjudotdan ma’naviy mavjudotga aylanish jarayonini ifodalashga intiladi. Shu bois kampirning g‘ozga aylanishi voqea emas, balki falsafiy g‘oya sifatida namoyon bo‘ladi.

Usmon Azimning G‘oz hikoyasi poetikasida fidoyilik va qurbonlik motivlari markaziy o‘rin egallaydi. Asardagi voqealar tizimi, qahramonlarning ma’naviy tanlovi hamda syujet rivoji aynan shu g‘oyalar atrofida shakllanadi. Hikoya mazmuni chuqurroq tahlil qilinganda, unda bir-biri bilan uzviy bog‘langan bir necha darajadagi qurbonlik modeli mavjudligini ko‘rish mumkin.

Birinchi darajadagi qurbonlik xalq va yurt manfaatlari bilan bog‘liq. Alpomish dostoni syujetiga murojaat qiladigan bo‘lsak, yarador g‘ozning omon qolishi butun Boysun-Qo‘ng‘irot taqdiri bilan bog‘liq. Agar g‘oz manzilga yetib bormasa, Alpomish chohda qolib ketadi, natijada xalqning kelajagi xavf ostida qoladi. Shu ma’noda g‘oz taqdiri individual emas, balki ijtimoiy va tarixiy ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi darajadagi qurbonlik Alpomish obrazi bilan bog‘liq. Qahramon o‘zining shaxsiy manfaatlarini emas, xalq manfaatlarini ustuvor deb biladi. O‘zbek qahramonlik eposlariga xos bo‘lgan ushbu xususiyat hikoyaning ma’naviy asoslaridan birini tashkil etadi. Folklorshunos V.Propp qahramonlik eposlaridagi fidoyilik motivini jamiyat manfaatlarining badiiy ifodasi sifatida izohlaydi[8].

Uchinchi va eng yuqori darajadagi qurbonlik kampir obrazi orqali namoyon bo‘ladi. U farzandining dardini yengillashtirish va uni hayotga qaytarish uchun o‘zidan voz kechishga tayyor bo‘ladi. Bu holat oddiy onalik mehridan ham yuqori darajadagi ma’naviy fidoyilikni ifodalaydi.

[7] Eliade M. Myth and Reality. – New York: Harper & Row, 1963. – P. 95-113.
[8] Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки. – Москва: Лабиринт, 2000. – С. 312-327.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Qurbonlik poetikasi nuqtayi nazaridan kampirning qarori ramziy ma’no kasb etadi. Chunki u jismoniy mavjudlikni emas, ma’naviy qadriyatlarni ustun qo‘yadi. Shu sababli kampir obrazi xalq tafakkuridagi muqaddas ona timsolining badiiy ifodasiga aylanadi.

Asarda fidoyilik faqat ma’lum bir qahramonning xatti-harakati emas, balki insoniylik mezoni sifatida talqin qilinadi. Yozuvchi insonning haqiqiy buyukligi uning boshqalar uchun nimalardan voz kecha olishi bilan belgilanishini ko‘rsatadi.

G‘oz hikoyasining muhim semantik qatlamlaridan biri vatan va yurt g‘oyasi bilan bog‘liqdir. Ushbu motiv asarda ochiq siyosiy yoki publitsistik shaklda emas, balki ramziy tasvirlar orqali ifodalanadi.

Adabiyotshunoslikda vatan obrazi ko‘pincha yo‘l, makon, uy, ota yurt yoki tabiat unsurlari orqali talqin qilinadi[9]. Usmon Azim esa ushbu vazifani qush obrazi vositasida amalga oshiradi.

G‘oz qanotidagi maktub Boysun-Qo‘ng‘irotga yetib boradi. Shu tariqa u makonlar orasidagi masofani yengib o‘tuvchi vositaga aylanadi. Natijada g‘oz vatan bilan bog‘lovchi ko‘prik, tarixiy xotira tashuvchisi, sog‘inch timsoli, yurtga qaytish umidining ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Hikoyada vatan tushunchasi faqat geografik hududni anglatmaydi. U oilani, milliy xotirani, ajdodlar merosini va insonning ma’naviy ildizlarini ham qamrab oladi.

Ayniqsa, Alpomishning yurtiga qaytish istagi bilan bog‘liq epizodlarda g‘oz obrazi vatan sog‘inchining ramziy ifodasiga aylanadi. Shu jihatdan asardagi g‘oz obrazi turkiy xalqlar folkloridagi *turna* timsoliga yaqinlashadi.

Turkiy xalqlar qo‘shiqlari va rivoyatlarida turna ko‘pincha musofirlik, ayriliq va vatan sog‘inchi bilan bog‘liq holda talqin etilgan[10]. G‘oz ham xuddi shu semantik maydonda harakat qiladi.

Shunday qilib, hikoyada g‘oz obrazi milliy o‘zlik va tarixiy xotiraning ramziy belgilaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Asarda inson va tabiat o‘rtasidagi munosabatlar ham muhim badiiy-falsafiy ahamiyatga ega.

Zamonaviy ekologik adabiyotshunoslik vakillari tabiatni badiiy asardagi passiv fon sifatida emas, balki voqealar rivojiga faol ta’sir ko‘rsatuvchi omil sifatida talqin qiladilar[4]. G‘oz hikoyasida ham tabiat ana shunday maqomga ega. Yarador g‘oz obrazi tabiatning o‘zi ham azob chekishi mumkinligini eslatadi. Qushning yaralanishi tabiatdagi muvozanatning buzilishini ifodalaydi. Alpomishning g‘ozni davolashi esa inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlikni tiklashga qaratilgan harakat sifatida talqin qilinadi. Qahramon qushni qutqarar ekan, aslida o‘zining najotiga ham yo‘l ochadi. Bu yerda muhim falsafiy g‘oya mavjud: inson tabiatga yordam berganida, aslida o‘z kelajagini ham asraydi.

Yozuvchi tabiat va insonni qarama-qarshi kuchlar sifatida emas, balki yagona hayot tizimining tarkibiy qismlari sifatida ko‘rsatadi. Shu sababli hikoyadagi tabiat manzaralari voqealarning oddiy dekoratsiyasi emas, balki ma’naviy mazmunni ochishga xizmat qiluvchi poetik vosita hisoblanadi.

Usmon Azim ijodiy uslubining eng muhim xususiyatlaridan biri ramziy tafakkurning ustuvorligidir. Adib badiiy voqelikni bevosita tasvirlashdan ko‘ra, uni ma’naviy va falsafiy qatlamlar orqali ifodalashga intiladi. Shu bois uning asarlarida metafora va ramzlar tizimi alohida poetik funksiyani bajaradi.

G‘oz hikoyasida ramziy tizim bir necha asosiy markaziy obrazlar orqali shakllanadi:

choh – inson hayotidagi sinov, ruhiy va jismoniy cheklanish;

g‘oz – erkinlik, umid va najot timsoli;

qanot – imkoniyat va harakat kuchi;

parvoz – ma’naviy yuksalish va ozodlik;

[9] Куронов Д. *Адабиёт назарияси асослари*. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 221-227.
[10] Rahmonov N. Turkiy mifologiya asoslari. – Toshkent: Akademnashr, 2017. – B. 95-101.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

xat – insonlar o‘rtasidagi aloqaning ramziy shakli;

ona – fidoyilik va hayot manbai.

Bu ramzlar o‘zaro bog‘lanib, asarning yaxlit mifopoetik tizimini hosil qiladi. Natijada hikoya oddiy syujet emas, balki ko‘p qatlamli ma’no strukturasiga ega falsafiy matnga aylanadi.

Adabiyotshunos A. Losevning ta’kidlashicha, ramz badiiy tafakkurning eng yuqori shakli bo‘lib, u real voqelikni yangi ma’naviy o‘lchamga ko‘taradi[11]. Usmon Azim ijodida aynan shu jarayon yaqqol ko‘zga tashlanadi.

G‘oz obrazi o‘zining semantik xususiyatlari bilan jahon adabiyotidagi ko‘plab qush timsollariga yaqin turadi. Biroq bu yaqinlik bevosita ta’sir emas, balki tipologik mushtaraklik sifatida namoyon bo‘ladi.

Sharq adabiyotida Simurg‘ eng mashhur mifologik qushlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, Farididdin Attorning “Mantiq ut-tayr” asarida Simurg‘ ilohiy haqiqat va komillik timsoli sifatida talqin etiladi[12]. Asardagi qushlarning Simurg‘ izlab qilgan safari insonning ma’naviy kamolot sari intilishining ramziy ifodasidir. G‘oz hikoyasidagi qush ham qahramonlarni najot va ma’naviy yuksalish sari yo‘naltiradi. Shu jihatdan Simurg‘ va g‘oz o‘rtasida ma’lum tipologik yaqinlik mavjud.

Turkiy xalqlar mifologiyasida Humo baxt va saodat qushi sifatida mashhurdir. Afsonalarga ko‘ra, Humo soyasi tushgan inson ulug‘ martabaga erishadi.

G‘oz obrazi ham ma’lum ma’noda qutqaruvchi va saodat keltiruvchi timsol vazifasini bajaradi. Biroq Humo afsonaviy mavjudot bo‘lsa, g‘oz real tabiat hodisasi bilan bog‘langanligi sababli uning badiiy talqini hayotiyroq xarakter kasb etadi.

Sharqdagi Qaqnus va G‘arbdagi Feniks obrazlari yangilanish va qayta tug‘ilish ramzlari sifatida mashhurdir. Feniks o‘z kulidan qayta tiriladi. Shu sababli u ruhiy tiklanish va boqiylik timsoli sifatida talqin qilinadi. G‘oz hikoyasida ham ma’naviy yangilanish motivlari mavjud. Kampirning metamorfozasi va merganning ruhiy qutqarilishi yangi hayot bosqichiga o‘tish jarayonini ifodalaydi.

Turna obrazi turkiy xalqlar folklorida hijron va sog‘inch ramzi hisoblanadi. Xalq qo‘shiqlari va rivoyatlarida turna uzoq yo‘llar, musofirlik va ayriliq bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. G‘oz obrazi ham aynan vatan va sog‘inch semantikasi bilan bog‘langanligi sababli turna obraziga yaqin turadi. Shu tariqa Usmon Azim yaratgan g‘oz obrazi milliy va jahon mifopoetik tafakkuri o‘rtasidagi mushtarakliklarni o‘zida mujassamlashtirgan ko‘p qatlamli badiiy timsol sifatida namoyon bo‘ladi.

G‘oz hikoyasi kompozitsion jihatdan ixcham, ammo semantik jihatdan juda murakkab tuzilgan asar hisoblanadi. Uning strukturasida xalq rivoyatlariga xos sodda syujet qurilishi bilan birga, zamonaviy falsafiy tafakkur elementlari uyg‘unlashgan.

Asar kompozitsiyasi quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

Alpomishning chohga tushishi va sinov holati;
Yarador g‘oz bilan ilk uchrashuv;
G‘ozni davolash jarayoni;
Xatning g‘oz qanotiga bog‘lanishi;
G‘ozning parvozi va makonlararo aloqa;
Mergan obrazining ruhiy iztirobi;
Kampirning fidoyilik qarori;
Metamorfoza (kampirning g‘ozga aylanishi);
Najot va ma’naviy yuksalishning yakuniy bosqichi.

Mazkur kompozitsion tuzilma klassik folklor syujetlariga xos bo‘lsa-da, uning ichki mazmuni zamonaviy ekzistensial va mifopoetik qarashlar bilan boyitilgan.

---

[11] Лосев А.Ф. *Проблема символа и реалистическое искусство*. – М.: Искусство, 1976. – С. 248–252.
[12] Attor F. *Mantiq ut-tayr*. – Tehron: Amir Kabir, 2004. – B. 112-148.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

V.Proppning ertaklar morfologiyasi haqidagi nazariyasiga ko‘ra, folklor syujetlari doimo sinov–qutqarilish–mukofot modeliga asoslanadi[13]. G‘oz hikoyasida ham ushbu modelning zamonaviy badiiy talqini kuzatiladi.

G‘oz hikoyasi nafaqat estetik, balki chuqur tarbiyaviy ahamiyatga ham ega bo‘lgan asardir. Unda ilgari surilgan g‘oyalar insoniy qadriyatlarning eng muhim jihatlarini qamrab oladi.

Hikoyadagi kampir obrazidagi fidoyilik motivi yosh avlod uchun axloqiy mezon sifatida xizmat qiladi. U insonning eng yuksak fazilati o‘z manfaatidan kechib, boshqalar baxti uchun harakat qilish ekanligini ko‘rsatadi.

Zamonaviy pedagogik adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan qaralganda, bunday asarlar shaxs ma’naviy rivojlanishida muhim tarbiyaviy vosita hisoblanadi[14].

Xulosa: Usmon Azimning G‘oz hikoyasi zamonaviy o‘zbek adabiyotida mifopoetik tafakkur va ramziy obrazlar tizimi asosida yaratilgan muhim nasriy asarlardan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, hikoyadagi g‘oz obrazi ko‘p qatlamli semantik strukturaga ega bo‘lib, u bir vaqtning o‘zida elchi va xabar yetkazuvchi qush, najot va umid timsoli, vatan sog‘inchi belgisi, ma’naviy erkinlik ramzi, fidoyilik va qurbonlik vositasi kabi ma’nolarni mujassamlashtiradi.

Alpomish va g‘oz obrazlari o‘rtasidagi semantik uyg‘unlik insonning moddiy va ma’naviy olami o‘rtasidagi dialektik munosabatni ifodalaydi. Kampir obrazidagi metamorfoza esa ona arxetipining eng yuksak badiiy talqini sifatida namoyon bo‘ladi.

Shuningdek, asardagi qush obrazi jahon mifologiyasidagi Simurg‘, Humo, Feniks, Qaqnus va turna timsollari bilan tipologik jihatdan mushtarak bo‘lsa-da, o‘zbek adabiy tafakkurida yangi estetik mazmun kasb etgan. Umuman olganda, G‘oz hikoyasi zamonaviy o‘zbek nasrida ramziy-falsafiy yo‘nalishning yetuk namunasi bo‘lib, u folklor, mifologiya va zamonaviy adabiy tafakkur sintezining yorqin ifodasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Attor F. Mantiq ut-tayr. – Tehron: Amir Kabir, 2004. – 560 b.
2. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: O‘qituvchi, 1992. – 160 b.
3. Azim U. Saylanma. Nasriy asarlar. – Toshkent: Sharq, 2021. – 560 b.
4. Alpomish: o‘zbek xalq qahramonlik dostoni. – Toshkent: Sharq, 2010. – 400 b.
5. Campbell J. The Hero with a Thousand Faces. – Princeton: Princeton University Press, 2004. – 418 p.
6. Chevalier J., Gheerbrant A. The Penguin Dictionary of Symbols. – London: Penguin Books, 1996. – 1067 p.
7. Cirlot J. E. A Dictionary of Symbols. – London: Routledge, 2001. – 507 p.
8. Eliade M. Myth and Reality. – New York: Harper & Row, 1963. – 204 p.
9. Eshonqulov J. Folklor: obraz va talqin. – Toshkent: Fan, 1999. – 184 b.
10. Jo‘rayev M. O‘zbek mifologiyasi va arab folklori. – Toshkent: Fan, 2006. – 224 b.
11. Jo‘rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish. – Toshkent: Barkamol fayz media, 2017. – 320 b.
12. Mirzayev T. va b. O‘zbek xalq maqollari. – Toshkent: Sharq, 2005. – 512 b.
13. Mirzayev T., Musaqulov A., Sarimsoqov B. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010. – 336 b.
14. Musaqulov A. O‘zbek xalq lirikasi. – Toshkent: Fan, 2010. – 240 b.
15. Rahmonov N. Turkiy miflar va afsonalar. – Toshkent: Fan, 2017. – 256 b.

[13] Пропп В. Я. *Морфология сказки*. – Л.: Academia, 1928; 2-е изд. – М.: Наука, 1969. – С. 39-75.
[14] Қуронов Д. *Адабиёт назарияси асослари*. – Тошкент: Akademnashr, 2018. – Б. 286-292.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

16. Sarimsoqov B. O‘zbek folklori ocherklari. – Toshkent: Fan, 1988. – 192 b.
17. Yo‘ldoshev Q. Adabiyot o‘qitishning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1996. – 192 b.
18. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. – М.: Искусство, 1976. – 367 с.
19. Лотман Ю. М. Структура художественного текста. – М.: Искусство, 1970. – 384 с.
20. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. – М.: Наука, 1976. – 408 с.
21. Пропп В. Я. Морфология сказки. – М.: Наука, 1969. – 168 с.
22. Юнг К. Г. Архетип и символ. – М.: Ренессанс, 1991. – 304 с.
23. Қуронов Д. Адабиёт назарияси асослари. – Тошкент: Академнашр, 2018. – 480 б.